

D.H. LAWRENCE VE YENİ YAKLAŞIMLAR

Dr. Gönül BAKAY*

D.H. Lawrence, son yıllarda yapıtları üzerine çok çeşitli eleştiriler, farklı yorumlar yapılmış bir yazardır. Özellikle yetmişli ve doksanlı yıllar arasında feministler, Marksistler ve yapıbozuncular onun yapıtlarını yeniden ele alarak değişik yaklaşımlar getirmişlerdir. Lawrence'ın edebi itibarı ellili yıllarda Leavis'in **Scrutiny** yapıtıyla başlamış, James C. Cowen'in **Annotated Biografy**'si ile devam etmiştir¹. Eleştirilerin çoğu Lawrence'ı yüceltir yöndedir. Leavis'in etkisi bu eleştirilerde görülür. Leavis, Lawrence'ı İngiliz büyük tradisyonunun modern devam ettiricisi olarak görmüştür. Ayrıca altmışlı yıllar yazarı burjuva toplumundan özgürce başkalarını sorgulayan biri, radikal bir mistik vizyonu olan kişi olarak da vurgulamıştır². Mark Spilka'nın **Critical Readers - Twentieth Century Views** (Yirminci Yüzyıl Eleştiren Okuyucu Görüşleri) 1963. Lawrence üzerine yayınlanmış en önemli eleştirel makaleleri içerir. Mc. Millan'ın **Casebook** (Vaka Kitabı) da **Rainbow** ve **Women in Love**'ı konu alarak yazarı yücelten yapıtlardır.

David Lodge, **Lawrence and Dialogic of Fiction** (Lawrence ve Roman Dili) yazar üzerindeki Bahktin ve Dostoevski etkisini incelerken John B. Humma Lawrence'ın yapıtlarını farklı bir açıdan ele alarak 1982 senesinde yaptığı bir araştırmada genelde yazarın yapıtlarının tema açısından incelediğini ve artistik yönünün inceleme dışı bırakıldığına işaret etmiştir. Bazı eleştirmenler de yazarı bir partizan tutumun savunucusu olmaktan ziyade, bir şair, modern depolitizasyonun kurbanı olarak görmüşlerdir. Raymond Williams, **The English Novel from Dickens to Lawrence** (1970) kitabında Lawrence'ın gerçek dehasının **Rainbow**'u içine alan ilk yazılarından mı yoksa modernist sayılabilecek daha sonraki **Women in Love** bölümünden

(*) İ.Ü. Kadın Çalışmaları Öğretim Elemanı.

(1) D.H. Lawrence, S. 3.

(2) D.H. Lawrence, S. 4.

mi kaynaklandığı konusunu araştırır. Terry Eagleton da **Criticism and Ideology** (1976) yazısında Lawrence'ın yapıtlarını yeniden bir Marksist eleştirinin bakışıyla gözden geçirir. Eagleton, Lawrence'ın yapıtlarının çağın endüstriyel kapitalizminin en kuvvetli eleştirisini oluşturduğunu ve bunun da İtalya, Yeni Meksika endüstriyel devrimi öncesi İngiltere'de oluşan organik bir düzene bağımlılıktan kaynaklandığını vurgular. Yine Eagleton'a göre Lawrence dogmatik bir metafizikçi ve mutlakiyetçidir. Meکانizm ve çözülmeden etkilenen bir ikilemci düşünürdür. İşte Eagleton'a göre Lawrence'ın tarihi önemliliği bu çelişkiden doğar. Graham Holderness ve Graham Martin, Lawrence'ın yapıtlarını sınıfsal ve tarihsel açıdan değerlendirirken, Graham Williams, Martin ve Holderness'ten ayrılarak gerçekçilikten soyutlamaya geçişin bir derinlik ve anlayış eksikliği olamayacağını vurgular.

İşte yukarıda ancak sınırlı bir bölümünü yansıtabildiğimiz eleştirmenler ve yapıtları yazarın son yıllarda gördüğü ve çok geniş bir spektruma yayılan ilgi ve araştırmanın kanıtlarıdır.

Birinci Dünya Savaşı Lawrence için idealizm, kişisel değerler, disiplin, girişim, hiyerarşi, ayrımcılık gibi tüm inandığı değerlerin çöküşü olarak görülebilir. Yazara göre: "Sevgi çağı geçip baskı çağı başlamaktadır." Lawrence özellikle kadınlar üzerine görüşleri ile çok ilgi çekmiş bir yazardır. Kendisini kadınlardan nefret eden, aşağılayan bir yazar olarak da tanımlayanlar olduğu gibi, bir feminist olarak görüşlerini övenler de olmuştur. İşte yukarıda da gördüğümüz gibi çağımızda eleştirmenlerin yazarı çok farklı değerlendirmeleri, onun fikirlerinin kendi yaşamında da bir değişim geçirmesinin ve bunun yarattığı çelişkili durum sonucudur.

Kate Millett **Sexual Politics** (Seksüel Politika) da yazarı Miller ve Mailer'le birlikte kadınları aşağılayan yazarlar olarak ele almış, Norman Mailer'da yazara sert bir dille cevap vermiştir. Daha ılımlı feminist görüşlere ve Lawrence'ı feminist açıdan suçlayan görüşlere Anne Smith edisyonunun **Lawrence and Women** kitabında yer verilmiştir. Sue Simpson: **D.H. Lawrence and Feminism** kitabında (1982) Lawrence'ın değişken kadın görüşleri ve nedenleri üzerinde durmuş, savaşın Lawrence'ın kişisel yaşamına yansiyarak onu düş kırıklığına uğrattığına ve bunun da yazarın kadınlarla ilgili görüşlerinde de önemli bir değişikliğe neden olduğuna dikkat çekmiştir.

Widdowson'un sözleri ile: "Belki Marksist ve feministlerin yaptığı en iyi şey 'anlamın' değişmez olmadığını vurgulamaları ve ancak belli bir tarihsel süreç için değerlendirilebileceğini söylemeleridir. Başka bir tarihsel

süreç içinde yeniden ele alınıp farklı değerlendirilebilir.”³. Sağda Schneider, O’Hara, Davies yazarı post-structuralist yönüyle incelerken vardıkları sonuç post- modern bir biçimde çok geniş ve farklı bir kültürel birikim sonucu oluşan Lawrence’ın yapıtlarının kesin olarak tek bir biçimde değerlendirilemeyeceği, bizim sabit bakışlarımız altında çözüldüğü ve yapabileceğimizin sadece onu yeniden ve kendi amaçlarımız için baştan kurmamız olacağıdır. Williams’ın **Women in Love**’ın sonucunun anlaşılması için söylediği şu sözler önemlidir. “Lawrence için son henüz gelmemiştir. Yeni başlayan biziz”. Tarih devam etmektedir ve yeni eleştirmenler farklı çözümler getireceklerdir⁴.

Lawrence’ın son senelerde gördüğü ilgi ve nedenlerini daha iyi anlayabilmemiz için onun görüşlerini biraz daha yakından; Lawrence ve Kadınlar, Sınıfsal Etki, ve Seksüel Dil başlıkları altında incelemek yerinde olur.

Lawrence’ın kadın görüşlerini incelerken Kate Millett’in 1968’de yayınladığı **Sexual Politics** üzerinde önemle durmak gerekir. Bu kitabında Kate Millett yazarı bir feminist gözüyle, kadınları aşağılayan biri olarak görmüş, **Lady Chatterley’s Lover** kitabının gerçek seksüel aşkı yüceltmediğini, Oliver Mallors’un seksüel gücünü övdüğünü, söylemiştir. Yazara göre **Lady Chatterley’s Lover**’ı da tüm seksüel ilişkiler kadının pasif, erkeğin aktif olduğu görüşüne göre anlatılmıştır. Yazar, Lawrence’ın bu kitabı ile bir seksüel devrim amaçlamadığını, aksine modern erkeği güçsüz, modern kadını da mutsuz olarak yansıttığını, söyler. Millett, Lawrence’a göre düzenin ancak erkeğin hükümranlılığını ilan etmesi ile gerçekleşebileceğini, psikolojik ve seksüel alanda yetki erkekte olursa mutlu olabileceğini vurgular.

Kate Millett yazarı diğer romanlarında da aynı bakış açısı ile değerlendirir. “**Sons and Lovers** romanında Paul Morel yazarın kendisidir” der⁵. Millett’e göre Lawrence bir madencinin yaşamını ve endüstrilizasyonun kutsal erkeğine hale getirdiğini yazmıştır. Millett bu romanda kadınların Paul’un etrafında dönüp onun tüm arzularını karşılamaya çalıştıklarını, ama Paul’un zamanı gelince onları tutup başından attığını vurgular. Mirriam’ın bir kadın olarak ilerleme arzuları saygı görmez. Frijid biri olarak tanımlanır. Alison Light, “**Feminist Literary Theory** ‘de Lawrence, **Sons and Lovers** romanında yalnız Paul Morel değil aynı zamanda Paul’un annesi ve kız ar-

(3) D.H. Lawrence, S. 17.

(4) D.H. Lawrence, S. 18.

(5) **Sexual Politics**, S. 238.

kadaşdır. Yazarın cinsiyetçilikten doğan kısıtlamalara karşı bir direnmesidir” der⁶.

Rainbow ve **Women in Love** Millett’in değinmesi ile Lawrence’ın yaşamında seksüel eğilim açısından anneden metrese bir geçiş oluştururlar. Pastoral yaşam bereketlilik açısından kutlanır. Her olay, aşık olmak olsun, olgunlaşmak olsun, bereketlilik ve doğum açısından değerlendirilir. Üretkenlik teması tüm romana hakimdir.

Rainbow romanında Millett, Lawrence’ın Ursula’yı kendini tehdit edici biri olarak gördüğünü, bunun da şundan kaynaklandığını söyler: “Ursula, Lydia ve Anna ile birlikte yaşamı kontrol edebilme, ve yaşam verme, doğum yapma gibi etkileyici kuvvetlere sahipti ve aynı zamanda erkekler dünyasında başarılı olabilirdi. Lawrence böyle bir durumda yaşamda erkeğe saygın bir yer kalmayacağı kanısındaydı. **Women in Love** Millett’in sözleri ile yeni erkeği tanıtır. Dolaysız olarak seksüel politik konusu ele alınır. Ursula ancak Birkin’in karısı olarak kurtulacaktır. Millett Lawrence’ın erkek homoseksüelliği ve arkadaşlığının ilgisini çekmesine karşın, kadın homoseksüelliği ve arkadaşlığına karşı büyük bir nefret duyduğunu vurgular.

Kate Millett’in **Sexual Politics**’den sonra 1969’da Hilary Simpson “**Lawrence and Feminism yazısı**” ile Lawrence’ın değişken kadın görüşleri ve nedenleri üzerinde durmuştur. Yazara göre 1.nci Dünya Savaşından önce pro-feminist olarak görülen Lawrence, savaş sonrası kadınları yok edici, hakim seks olarak algılamıştır. Savaş, kadınlara oy hakkı getirmiş ve kadınlar önemli bir kuvvet olarak iş dünyasına girmişlerdi. Kadınların o çağa kadar erkeklerin sahip oldukları iş dünyasına girmeleri, ekonomik güçlerinin artması, onların statülerinin değişmesi açısından çok önemli” oldu. Hilary Simpson’ın da vurguladığı gibi:

“Birçok toplumsal ve ekonomik değişimler, savaş öncesi feministlerin kampanyalarında vurguladıkları, gerçekleştirdikleri, bilinçli bir ideolojiden ziyade ekonomik ve savaş zorunluluklarından oluşmuştu. Bir milyondan fazla kadın iş dünyasına katıldı, bunlardan yedi yüzü erkeklerin yerine geçiyordu.”⁷.

Savaş kadınların kendi hakkındaki ve toplumun onlar hakkındaki görüşlerini değiştirmişti. Evlilik dışı ilişkilere daha ılımlı bakılıyordu. Bekaretle ilgili alışılmış görüşlerde bir gevşeme olmuştu. Savaşın ilk senelerinde Lawrence toplumun kadını, feminist yönünü ortaya çıkarmaya çalışıyordu. Bertrand Russel ile birlikte Lawrence kadınların yeni oluşacak devlet düze-

(6) Rethinking Lawrence, S. 15.

ninde önemli bir rol oynayacaklarını düşünüyordu. Ama 1918'lerden sonra yazarda erkek üstünlüğünün gerekliliğine inanan bir tutum görülür. Lawrence, Katherine Mansfield'e yazdığı bir mektupta "Bence kadınlar erkeğe bir derece öncelik tanınmalıdır ve erkek de bu önceliği kullanmalıdır. Kanımca erkekler kadınların önünde izin almadan gitmeli, kadın da sorgusuz izlemeli"⁸. Lawrence'daki bu değişimin nedeni gerek özel gerekse toplumsal yaşamında kadınlarla ilişkilerinde aradığını bulamamasıydı.

Kadınların savaşta kanıtladıkları, erkeklerin işini başarı ile yapabilecekleri, onların dünyalarına rahatça girebilecekleridir. Bu Lawrence'ın amaçladığı bir değişim değildi. O, farklı bir şey düşünüyor, erkeklerin kişiliklerinin kadın yönünü ciddiye almalarını istiyordu. Yazar, V. Woolf paralelinde androgyny'ye inanırdı. Yani her insanın kişiliğinde erkek ve kadın özelliklerine sahip olduğuna. Olgun insan, kişiliğinin her iki yönünü de kabul etmiş olmalıydı. Lawrence erkeklerin daha kadınlaşmasından yanaydı. Kendi cinsiyetlerini aşırp daha duygusal, daha ince düşünceli olmalıydılar. 1914'te yazdığı mektuplarının birinde: "Artık yapılacak şey erkeklerin kadınlara daha yaklaşması ve onlar tarafından değiştirilme cesaretini göstermeleridir" der⁹. Yazar yaşamının hiçbir devresinde kadınların erkeklerin endüstri ve teknoloji dünyasına girmelerini istememişti. "Söyleyebileceğim seksleri birbirinden koparıp atmada evrensel ölüm vardır. Kadınlar, erkeklere ait işleri üstlenmekle kendi çocuklarını yok etmektedirler. Ben eminim ki ülkede kadınlar erkekleri silecekler. Düşündükçe içimde bir şey kararıyor. Korkunç bir Clytemnestra başarısı görünmede ileride kadınlar için". Yazar artistik yaratıcılarla ilgili olarak da şöyle demiştir: "Bence sanatı canlandırmanın, beslemenin yolu onu kadın ve erkeğin ortak ürünü haline getirmektir. Yapılacak şey, erkeklerin kadınlara daha sokulmaları, kendilerini onlara açmaları, onlar tarafından değiştirilmeleri, kadınların da bunu onaylayıp, erkekleri kabul etmeleridir." der¹⁰. Savaş Lawrence'ın dünyasında çok önemli bir yer tutar. Lawrence, Frieday'la birlikte Avrupa'ya dolaşmaya gittiğinde, batının savaşla kırılmış, bozulmuş, fabrikalarla, madenlerle ve insanların yaptıkları ile yıkılmış dünyasından kaçıyorlardı. Savaşla birlikte Lawrence'ın kadın görüşlerinin değişmesi onun temel inançlarına da uyar. Lawrence yaşamda hiçbir şeyin statik olmadığına, her şeyin sürekli değiştiğine inanırdı. Anne Smith'te **Lawrence and Women**'de aynı görüşü vurgulayarak: "Lawrence'ın kadınlar üzerine görüşlerinden en son bekleyeceğimiz şey

(7) D.H. Lawrence, S. 99.

(8) The Collected Letters of D.H. Lawrence, S. 565.

(9) The Collected Letters of D.H. Lawrence, S. 425.

(10) D.H. Lawrence, S. 94.

süreklilik olmalıdır” der¹¹. Bu aynı zamanda kadınlara da bir çeşit hakaret olur. Yani onların (Lawrence’ın yaşamında tanıdığı kadınların) yazarın yaşam süreci boyunca heykellerdeki kıvrımlar gibi hiç değişmediklerini varsaymak olur.

Birçok feminist yazar Lawrence’ın kitapları karşısında huzursuzluk duymuştur. Lawrence ise “kadınlar için sufraget’lerden daha iyi çalışacağım” demiştir. Kadınların sorumluluk sahibi, girişimci, kişilik sahibi olmalarını amaçlamıştır. Lawrence’ın annesinin jenerasyonu ilk defa bilinçlenen, çalışan kadınlar grubunu oluştururlar. Kadınlar kendilerini ruhen ve fikren kocalarının baskısından kurtardılar ve büyük kuruluşlar, ve kuvvet oluşturdular. Kanımızca çağımızda bazı eleştirmenlerin Lawrence’ı Millett’in aksine bir feminist olarak değerlendirmelerinin en önemli nedeni onun romanlarında kadının duygu ve düşüncelerine, Freud etkisiyle psikolojik durumu ve anne çocuk, özellikle ana oğul ilişkilerine yer vermesi ve kadının da bir seksüel yaşamı ve duyguları olduğunu ve bunu yansıtmının en doğal bir davranış olacağını savunmasıdır.

Sons and Lovers, Lawrence’ın Freud’ün etkisiyle kaleme aldığı kitabıdır. Frieda Lawrence’la ilgili hatıralarında kendisinin bir Freud hayranı olduğunu ve Lawrence’la bu konuda tartışmalara girdiklerini kaydetmiştir. **Sons and Lovers** ilk Freud etkisiyle yazılmış İngiliz romanı olarak da alınabilir. Bu romanda Miriam ve Mrs. Morel tatmin olmamış, aradığını bulamamış iki kadını canlandırır. Paul’ın Miriam’la ilişkisi, sevginin ele alınış açısından çok ilginçtir. Eşinde aradığını bulamayan Mrs. Morel, bir erkeğe verme ihtiyacında olduğu sevgiyi oğluna vermiştir. Freud’ün da Oidipus kompleksi olarak incelediği ana oğul ilişkisi paralelinde, annesinin Paul üzerindeki sevgi ve baskısı onun diğer kadınlarla da sağlıklı bir ilişkiye girmesini engeller. Miriam’da Paul’ın annesine verdiği gibi sınırsız bir sevgi aramaktadır. Pul’da böyle bir sevgi görmediği için de onun istediği seksüel ilişkiye girmez. Miriam’ın mutsuzluğu da Paul’da suçluluk yaratır. Bu açıdan Clara Doves’la olan ilişkisinden çok daha mutludur. Paul’un Miriam’ı tam olarak anlayamaması eğitim konusunda da belli olur. Miriam’a cebir öğrenmek için tüm ruhunu vermenin gerekmediğini, metametiğin ruhla öğrenilemeyeceğini söyler. Halbuki Miriam için cebir, ona engellenen tüm eğitim olanaklarını simgeler.

Sons and Lovers romanındaki Mrs. Morel, Lawrence’ın yarattığı en önemli mutsuz kadın örneğidir. Kocası ile farklı sınıf ve kültürlerden gelmektedirler. Morel fiziksel, Mrs. Morel ise ruhi değerleri simgeler. Mrs.

(11) Lawrence and Women, S. 9.

Morel'in yüksek idealleri ve ahlak değerleri vardır. Walter Morel ise bu değerlerden yoksundur. Mrs. Morel kocasıyla canlı, neşeli ve maddi açıdan da kendisine güvencede olacak bir yaşam verebileceğini düşündüğü için evlenmiştir. Hiçbir açıdan aradığını bulamayınca tüm sevgisini oğullarına verir. Lawrence, Mrs. Morel ile kocası arasındaki farklılığı şu sözlerle yansıtır: "Eşi onu sorumluluklarını ve görevlerini üstlenmesi için zorluyordu. Ama o eşinden çok farklıydı. Onun duyguları fizikseldi, Mrs. Morel onu ruhi, dini yapmaya uğraşiyor, olaylarla yüzleşmeye zorluyordu. Walter dayanamıyordu, aklımı oynatacaktı."

Women in Love'da da Gudrun bir kadın olarak Lawrence'ın duygularını yansıtır. Yazar gibi doğduğu yerden uzak yaşayan, köksüz bir artisttir. Gerald ve Gudrun ikisi, birbirini seven ama birbirleri için çok yanlış kişilerdir. Gudrun, özgür, huzursuz, dışa dönük kişiliği ile hiç bir yerde tam olarak huzur bulamaz. Gerald'la olan ilişkisinde Gerald'ın simgelediği para ve endüstrilizasyon dünyasına karşı çıkar. **Women in Love**'a başka bir açıdan bakacak olursak, homoseksüel ve heteroseksüel aşkın mücadelesini yansıtır. **The Rainbow**'da yine sahip oldukları ile mutlu olmayan kadınların yaşamı konu alınır. Brangwen kadınları da erkeklerin aktif, hareketli yaşamına sahip olmak isterler.

Sınıf çatışması Lawrence'ın romanlarında kadın erkek arasındaki ilişkide mutsuzluğun temel nedeni olarak görülür. Farklı sınıflardan gelmek kadın erkek arası ilişkiyi daha da zorlaştırır. F.R. Leavis, Lawrence'ı toplum sınıflarının keskin bir gözlemcisi olarak vurgular. Leavis'e göre sınıf farkları İngiliz toplumunun çok kötü bir gerçeği olarak görülür ve yazar bunları şiddetle eleştirir. Graham Martin ise "**D.H. Lawrence and Class**" yazısında **Sons and Lovers** romanında Lawrence'ın sınıf özellikleri ve çatışması hakkındaki görüşlerine dikkat çeker¹². "Biliyorsun" der Paul annesine, maddi açıdan iyi durumdaki orta sınıfa ait olmak istemiyorum. Sıradan sade insanları en çok seviyorum. Ben sade insanlara aitim. Çünkü insanlar arasındaki farklılık kendilerindedir, sınıflarından değil. Orta sınıflardan sadece fikir alınır ve sade insanlardan yaşamın kendisi, sıcaklık. Onların nefret ve sevgilerini hissederiz" der¹³.

Sons and Lovers sınıf çatışmasının ailenin çözülmesine yol açacak biçimde aile bireylerini etkilemesi konusunu ele alır. Bu romanda madene gidiş, dönüş ve maden işçilerinin yaşamı aktarılır. Yine de işçilerin yaşamı

(12) D.H. Lawrence and Class, S 37.

(13) Sons and Lovers, S. 314-15

belli bir uzaklıktan anlatılır. Örneğin, Morel'in madene inişini kendi ağzından duymayız. Jeremy Hawthorne'un sözleri ile "okuyucu yazarın çalışma deneyimindeki yalnızlığını hisseder." Lawrence bu romanlarında da diğer romanları ile ortak olarak bizi madencilerin yaşamı ile yakından tanıştırmaz. Paul için "çalışma arkadaşlarını uzaktan izlemeyi severdi" denir¹⁴. Lawrence'ın yazın yaşamında ilk romanlarında çalışma yaşamı kişisel deneyimden ziyade izlenen bir olaydır. Yazarın romanı kaleme aldığı yıllarda kadınlar yasalar ile yeraltı maden çalışmalarından uzaklaştırılmışlardı. Kocaları madende çalışan kadınlar evde izole kalıp daha orta sınıf değerlerine ulaşmaya çalışıyorlardı.

Sons and Lovers romanında Walter Morel eşinin düşlediği gibi biri çıkmaz. On yaşındayken okulu terk etmiştir. Mrs. Morel'in aksine bir üst sınıfa geçme gibi bir amacı yoktur. Mrs. Morel onunla iki evi, bankada parası ve maddi açıdan rahat bir yaşama sahip olacağını düşündüğü için evlenmiştir. Ama gerçeklerin böyle olmadığını hissedince olaylar değişir ve Morel'e karşı olur. Mrs. Morel oğullarına iyi bir eğitim vererek onların bir üst sınıfa girmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Lawrence, Walter ve karısı arasındaki dil farklılıkları ile de eşler arasındaki sınıf farkını yansıtmaktadır. Roman bir duygu, düşünce, hırs, orta sınıf ile işçi sınıf mücadelesini yansıtır.

Terry Eagleton 1983'de yayınladığı bir eleştirisinde romanın psikolojik ve sınıfsal açıdan aynı anda değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Eagleton'un görüşüne göre Mr. Morel'in evden ve çocuklarından uzaklaşmasının bir nedeni de toplumdaki iş bölümüdür. Kapitalist toplumda erkek işte çalışır, para getirir. Kadın da evde çocuklarla beraber olur ve ruhi bütünlüğü sağlamaya çalışır. Ayrıca Walter Morel'in işinin ağırlığı, yorgunluğu onda evde sertlik ve sinirlilik yaratmakta, bu da çocukları büsbütün annelerine sığınmaya itmektedir. Çalışma yaşamındaki aşağı statüsünü evde otorite göstererek kapatmaya çalışmaktadır. Eagleton, Morel'in Lawrence tarafından işçi sınıfının az konuşan, pasif, fiziksel özellikleri baskın bir örneği olarak çizildiğini söyler. Eagleton ayrıca bu romanda maden işçilerinin düşünce değil bedensel yaşam sürer biçimde yansıtıldıklarını, gerçekte ise bunun çok ilginç olduğunu, romanın basıldığı 1912 yılında maden işçilerinin o çağa kadar İngiltere'de gerçekleştirilen en önemli grevi başlattıklarını, bunun da düşünce yeteneğinden yoksun bir grup insan tarafından düzenlenemeyeceğine dikkat çekmiştir.

(14) Rethinking Lawrence, S. 76

Women in Love sınıf çatışmasının en belirgin olduğu romanlardan biridir. Roman objektif olarak sınıf determinasyonunu kabul eder. Kapitalizmin ve sanayileşmenin kişiyi yalnız bırakan sistemine işaret edilir. Thomas Crich, tüm ideallerini kaybeden babacan bir kapitalisttir. İşçiler kişisel olarak ona karşı değil, patronluk statüsüne karşıdır. Onun ölümü ile paternalistik sistem daha acımasız bir endüstrilizasyon ile değiştirilir. Gerald yeni gelişmekte olan kapitalizmin bir temsilcisidir. O da makinalaşmanın bir kurbanıdır. İşte başarılı olur, ama kişisel olarak mutsuzluktan kurtulamaz. Makinalaşmayı yaratan kişi olmak dışında organizasyonda önemsiz bir yeri olur. Graham Hough'un sözleri ile: "Gerald öldürücü toplumsal sistemin ve kişisel alanda yaşam yokedici enerjinin görüldüğü kişidir"¹⁵. Yakışıklı ve güçlü Gerald seksüel açıdan ve Gurdun'la olan ilişkisinde de başarısızdır. Romandaki iki çift doğru ve yanlış olan sevgiyi yansıtır. Gurdun'un Belldover insanları üzerine görüşleri ilginçtir. İşçileri, maden işçilerini izleyen Gudrun onlardan biri olmak için özlem duyar. Genç madencilerin sevgilileriyle köprü altında buluşmalarına gıpta eder. Scott Sanders **Women in Love** romanında işçilerin acımasız endüstriyel sistemde Gerald'ın sıkı sistemine boyun eğdiklerini vurgular: "Bu büyük, insan üstü sistemin bir parçası olmaktan mutlu görülmekteydiler. İnsanlıkları ölmüş gibiydi" denir¹⁶.

Lawrence **Rainbow** romanı ile toplumda sınıfların birbirlerine yabancılaşmasını, bireyin yalnızlığını, mutsuzluğunu konu alır. Marvin Murdock'ın sözleri ile: "Bu tarihi anda Lawrence'ın önünde eskiyle bağımlı son İngiliz toplumu vardır. Geçen devrelerle bağlantılı olan ve üreticilik açısından zengin bir süreç. Sürekli gibi görülen ama belli geleneklerin yıkılmasıyla yok olmaya mahkum bir toplum..." İşte **Rainbow** konu olarak üç jenerasyonu ele alarak bu değişimi izler. Burada yazarın yazın stili tümüyle değişmiştir. Endüstriyel maden toplumu bir gerçek değil, bir kabus, bir düşür.

Holderness: "Burjuva toplumu kişisel bir kabustur, ama onu düşleyen birey üzerinde de karanlık bir etkisi olan gerçek bir toplumsal olgudur" der¹⁷. Bireyin savaştan önceki endüstriyel, emperyalist, askeri güçlere boyun eğmesini aktarır. Bu ortamda kişi köleleştirilmiş ve ona kalan kötü bir rüya olmuştur. **Rainbow**'da Lawrence'ın kişiye önerdiği bir rüya, bir düşür. Madencilik, Lawrence'ın yaşadığı çevreyi tüm açılardan etkiler ama birey bu topluma karışmaya karşı direnir, kendi toplumsal kimliğini red eder. Toplumu bir düş olarak görür. Gerçek dışı, bireyin belli bir gayretiyle gerçekteşirebileceği bir düş.

(15) The Dark Sun, S. 74.

(16) The World of the Five Major Novels, S. 74.

(17) D.H. Lawrence, S. 3.

Lawrence çözüm olarak İngiliz kırsal kesiminde bir efsane yaratmıştır. Marsh çiftliği birey ve toplum arasında kurulmuş onları birleştiren bir köprüdür. Üretken, bereketli, tatmin edici bir yerdir. Roman doğa ve toplum arasındaki ilişkiyi yansıtır. Endüstriyel gelişimler, kanal ve tren yolu Marsh Farm'a yaklaşmaktadır. Tom ise kendisi pastoral bir dünyada yaşamaktadır. Eski kırsal kesimin özellikleri herkesin içinde hissedilir. Tom ve Lydia'nın oluşturduğu çift doğa ve toplumla uyumlu bir beraberlik oluştururlar. Roman ve Lydia'nın oluşturduğu çift doğa ve toplumla uyumlu bir beraberlik oluştururlar. Roman yazış tekniği de kişinin toplumdan uzaklaşmasını hissettirir. Holderness: "Lawrence romandaki boşlukları ümitle doldurur" der¹⁸.

Lady Chatterley's Lover romanında da sınıfsal sorunlar ele alınır. Sınıf sorunu Connie ve Mallors'un özel yaşamlarına belli bir ölçüde yansır. Onların yaşamı ekonomik ve toplumsal sorunların dışında seyredir. Sınıf burada belli bir yapı oluşturur. Connie maden işçilerini "Kömür, demir ve çamurdan yapılmış toprakaltı hayvanları" olarak adlandırır. İnsanlık açısından iyi ve sabırlı insanlardır. Connie hem onları takdir eder, hem de ayaklanmalarından korkar: Ya onların içindeki ölü ayaklanırsa, bunu düşünmek bile çok kötüydü. "Connie kitlelerden korkuyordu" denir¹⁹.

Rick Ryland "Lawrence and Politics" yazısında: "Birçok eleştirmen Lawrence'ın çalışmalarını otoriter sağ görüşlerle bağdaştırırlar" der²⁰. Lawrence'da Yeats, Lewis ve Pound gibi faşizmle suçlanır. 1915'lerde Bertrand Russel ve Lawrence savaşa karşı koymak konusunda hemfikirler. Lawrence bir süre sonra Russel'i işçi partisini tutmakla, Welsh madencilerinin grevinden sonra, Russel'da Lawrence'ı gerçek politik tartışmalardan kaçmakla suçlamıştı. Lawrence gerçekten de 1915'lerde kendini yenileşmesini istediği sınıfın dışında tutuyordu. Lawrence'ın yapıtlarında sınıfsal açıdan çelişkili görüşlere rastlanır. Lawrence işçi sınıftan olmasına karşın, yaşamının pek az bir bölümünü işçiler arasında geçirmişti. En temel ilkelere bile yabancıydı.

Lawrence "Demokrasi" yazısında tüm politik görüşleri red eder. "Politika nedir?". Sadece alma satma üzerine ticari bir patırtı, başka bir şey değil. Demokrasilerin herkesin eşit olarak materyel, ekonomik ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde olması gerekirken, sonuç böyle olmamıştır. Çünkü kişinin ruhi ve maddi ihtiyaçları farklıdır ve eşit olarak karşılamak zordur" demiştir. Kollektif düşünce de Lawrence açısından ideal değildir. Kollektif amaçlanacak bir şey değil, karşı konulacak bir tehlikedir. Bireycilik, yara-

(18) D.H. Lawrence, S. 54.

(19) Lady Chatterley's Lover, Ch. XI.

(20) Rethinking Lawrence, S. 164.

tıcılık oluşturur. Çalışma ile yaratıcılık birbirlerinden farklı şeylerdir. 1930'larda **The Plumed Serpent** Lawrence'ın proto-faşist eğilimlerinin bir eleştirisiydi. **Kangaroo** faşizmi konu alır. Avusturalya'daki faşist bir grup ele alınır.

Dil konusu Lawrence'ın en çok eleştirildiği konulardan biridir. Lawrence'ın **Lady Chatterley's Lover** romanı yazarın yanlış olarak seks romanlarının yaratıcısı olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Bu romanda Lawrence artık sanki belli kurallardan başka bir ülkeye kaçarak çözüm bulunamayacağını, olaylarla yüzleşerek onlara çözüm getirilmeye çalışılmasını konu almıştır. Mutluluğu bulamayan bir kadının başka sınıftan bir erkekte mutluluk bulmaya çalışması alışılmış bir konuydu. Yazar: "A Propos of Lady Chatterley's Lover" da: "Bugünkü toplumsal yaşamın trajedisi budur. Eski İngiltere'de tuhaf bir kan bağı sınıfları bir arada tutardı. Derebeyleri bile küstah, zorba, sert haksız olabilirlerdi ama belli bir şekilde insanlarla birdiler, beraberliği sağlayabiliyorlardı" der²¹. Romanda Sir Clifford kadın ve erkeklerle ilgisini kaybetmiştir. Onları sadece kullanır. Tüm sıcaklığı ve insanca duyguları kaybolmuştur. O medeniyetin bir ürünüdür ve insanlığın da ölümünü simgeler! Clifford'un karısından ve işçilerden uzaklaşması tüm insanlardan uzaklaşmasını da yansıtır. Yazar A Propos of Lady Chatterley's Lover'da "Clifford'un sakatlığında ruhsal paraliz ve sakatlığı simgeler. Çağımızda o sınıf ve gruptan olan erkeklerde görülen derin ruhsal ve duygusal paralizasyon" der²².

Kitap genel olarak bir sınıfı veya kişiyi yerip, yahut onaylamaz. Yaşamın belli dalgalanmalarını olduğu gibi yansıtır. Lawrence **Lady Chatterley's Lover** romanında sevgililerin ruh halini ve fiziksel ilişkilerini açık bir dille anlatmak istemiştir. Lawrence burada herkesin özel olarak bildiği bir konuyu kağıda dökmeyi amaçlamıştır. O çağa kadar yaşamın bu yönü açık bir dille yansıtılmamıştı. Lawrence, yaşamın herkesçe kabul edilen önemli bir yönü üzerine yazmak istemiştir. Bu şekilde belli tabuları yıkmaya çalışmıştır. Yazar, seksüel bir devrimle İngiltere'nin yeniden canlanabileceğine inanmıştı. "Duygular için yeterli bir dilimiz yoktur" der. "A Propos of Lady Chatterley's Lover" da kullandığı tabu kelimeler için "Onlar duygular içindeki kişinin gerçek dilidir" sözünü kullanır²³. Lawrence seksüel duyguların dille ifade etmenin çok güç olduğunu biliyordu. **Lady Chatterley's Lover**'da hareketler sözcüklerin yerine geçer. Scott Sanders'in

(21) The Collected Letters of D.H. Lawrence, S. 683.

(22) The Dark Sun, S. 153.

(23) D.H. Lawrence, S. 120.

vurguladığı gibi Connie ve Mellors arasındaki iletişim fiziksel dokunma, hareketler ve seksüel birleşme ile ilgilidir. Lawrence bazı kelimelerden nefret eder ve onların kendisiyle yaşam arasına girdiğini düşünürdü. **Lady Chatterley's Lover**'da fiziksel bir iletişim oluşmuştur. Lawrence zaman geçtikçe dile olan inancını da kaybetmişti. Öteki kitaplarla karşılaştırıldığında **Lady Chatterley's Lover**'ın allegorik yönü ağır basar.

Mark Kinkead-Weekes, Lawrence için seksüel yaşamın insanlar arası çeşitli ilişkileri araştırmak için bir araç olduğu, bu açıdan Aşk'ın metafor yerine geçtiğini söyler. Yazar Lawrence'ın seksüel dili üzerine genel anlamda konuşulamayacağını, bunun ancak çok yüzeysel bir açıklama olacağını, gerçekte ise yazarın dilinin bir romandan diğerine ve roman içinde de değişim geçirdiğine dikkat çeker. Weekes, **Sons and Lovers** romanında koku, çiçek, ay ve doğa simgelerinin Mrs. Morel, Paul, Miriam üçlü ilişkisindeki seksüel çatışmayı yansıtmaya, **Rainbow** ve **Women in Love**'da ise seksüel dil ve simgelerin şekil değiştirip ayrı ayrı kısa cümlelerin uzun ritmik cümlelere dönüşmesinin iki farklı insanın birleşmesi ile uyumlu bir beraberliğin oluşmasını gösterdiğini" söyler. **Lady Chatterley's Lover**'da ise dil seksüel yaşamı kapsayan değil, kısıtlayan, dışlayan yönünü yansıtır. Tüm diğer ilişkilerden ayrı olarak düşünülür. Bu yapıtlarda da görüldüğü gibi Lawrence için dil ve seksüel simgeler farklı insan ilişkilerini çeşitli açı ve boyuttan incelemek için bir araç oluşturur.

Görüştüğümüz 60-90'lı yıllar arası yapılan araştırmalar sonucu Lawrence'ın haksız olarak kadını aşağılayan bir seks romancısı olarak adlandırıldığı, gerçekte ise onun kadın erkek ilişkilerinin o çağa kadar pek az incelenen özel yönlerini cesaretle kaleme alan, kadın bakış açısını yansıtan reformist bir yazar olduğu yönündedir.

KAYNAKÇA

- Brown Keith, **Rethinking Lawrence** Open University Press, Milton Keynes, 1990.
 Feinstein, Eliane. **Lawrence's Women**, Harper Collins Publishers, 1993.
 Hough, Graham. **The Dark Sun**, A study of D.H. Lawrence, Biddles Ltd., 1983.
 Lawrence, D.H. **Lady Chatterley's Lover**, Penguin Books Ltd. Harmondsworth, Middlesex, 1961.
 Lawrence, D.H. **Sons and Lovers**, Penguin Books Ltd. Harmondsworth, Middlesex, 1961.
 Lawrence, D.H. **The Plumed Serpent**, Penguin Books Ltd. Harmondsworth, Middlesex, 1961.
 Lawrence, D.H. **Women in Love**, Penguin Books Ltd. Harmondsworth, Middlesex, 1963.
 Moore, H.T. **The Collected Letters of D.H. Lawrence**, London, 1962.
 Smith, Anne. **Lawrence and Woman**, Clarke, Doble & Brendon Ltd., 1978.
 Widdowson, Peter. **D.H. Lawrence**, Longman Group. U.K. Limited, 1992.